

Pandemide Aile Hekimlerinin Rolü, Görev ve Yetkileri

The Roles, Responsibilities and Authorities of Family Physicians in Pandemia

Öz

Tarih boyunca salgın hastalıklar insanlık için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Yaşanılan yüzyıl ve imkanlar özelinde insanoğlu bir şekilde bu hastalıklar ile mücadelenin bir yolunu bulmuştur. Günümüzde yaşadığımız Covid-19 (Koronavirüs hastalığı-2019) pandemisi de ciddi bir sağlık sorunu olarak önümüzde durmaktadır. Tüm dünya ülkeleri bu hastalık ile mücadele için organize olmaya çalışırken ülkemizde de Sağlık Bakanlığı önderliğinde ciddi önlemler alınmıştır. Ülkemizde sağlık kurumlarının bu mücadelede verdikleri katkıda özellikle birinci basamakta aile hekimliği düzeyinde verilen destek önemli ve değerlidir.

Abstract

Epidemic diseases have been a serious threat to humanity throughout history. Human beings have somehow found a way prevent these diseases in the face of the century. The Covid-19 (Coronavirus Disease-2019) pandemic that we live in today stands before us as a serious health problem. While all countries of the world are trying to fight this disease, serious measures have been taken in our country under the leadership of the Ministry of Health. Especially the support given in family medicine in primary care, is important and valuable.

Giriş

Salgın hastalıklar ile ilgilenen bilim dalı epidemiyoloji olarak tanımlanmıştır. Epidemiyoloji temelini milattan önce (M.Ö.) 2000 yıllarında Hipokrat tarafından 'çevresel faktörlerin hastalıkların oluşumunda etkili olduğu' fikrinden alır. Belirli insan topluluklarında hastalıkların dağılımlarının ortaya konulmasının ancak 19. yüzyılda olgunlaştığını görmekteyiz. Bu bağlamda Londra'daki kolera tehlikesi ile bazı su dağıtım şebekeleri arasında olası ilişkinin araştırılması gibi birtakım çalışmaları örnek olarak verebiliriz. Bu ve benzeri çalışmalar ile sürecin biyolojik temellerinin yanı sıra fiziksel, kimyasal, sosyolojik ve politik kavramları da incelenmeye başlanmıştır (1).

Epidemiyoloji; bir sağlık sorununun görülme sıklığını, nedenlerini ve dağılımını ve de bu sağlık sorunuyla mücadele kapsamında yapılan tüm faaliyetlerin etkinliğini ortaya çıkartan bir bilim dalı olarak tanımlanabilir. Belirli bir dönemde ortaya çıkan hastalıkların etki bölgeleri ve etki güçleri dahilinde tanımlamaları da farklı olabilmektedir. En-

Uzm. Dr. Murat ALTUNTAŞ
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bağcılar
Sağlık Uygulama ve Araştırma
Merkezi, Aile Hekimliği Kliniği

**Yazışma Adresleri /Address for
Correspondence:**
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bağcılar
Sağlık Uygulama ve Araştırma Mer-
kezi, Aile Hekimliği Kliniği, İstanbul

Tel/phone: +90 530 5618703
E-mail: muraltuntas@yahoo.com

Anahtar Kelimeler:

Pandemi, aile hekimliği, sağlık,
Koronavirüs Hastalığı-2019

Keywords:

Pandemic, family medicine,
health, Covid-19

Geliş Tarihi - Received

20/03/2020

Kabul Tarihi - Accepted

09/04/2020

demide küçük çaptaki salgın hastalıkları tanımlarken, ülkesel etki gösterebilen daha büyük çaplı salgınlara epidemide ve hat-ta tüm dünyayı etkileyecek büyüklükte olanları ise pandemide şeklinde ifade edilmektedir. Bizler de bu dönemde tüm sağlık profesyonellerinin birçok özelliğini çok yakından tanıma fırsatı bulduğu Covid-19 olarak tanımlanan bir pandemik enfeksiyon hastalığı ile karşı karşıya bulunmaktayız.

Beklenmeyen Bir Salgın

Covid-19 (Koronavirüs Hastalığı-2019) ya da SARS-Cov-2 (Şiddetli Akut Solunum Yolu Sendromu Sendromu Koronavirüsü-2) Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei Eyaleti Wuhan şehrinde 31 Aralık 2019 tarihinde özellikle ateş, nefes darlığı, radyolojik bilateral akciğer pnömonik infiltrasyonu ile uyumlu bulguların izlendiği pnömoni vakalarının bildirilmesi ile Dünya gündemine oturan bir enfeksiyon hastalığı olarak tanımlanmıştır. Kökeni halen netlik kazanmamış olan bu enfeksiyon hastalığı için bazı bulgular Huanan Deniz Ürünleri Toptan Satış Pazarı'nda yasadışı olarak satılan vahşi hayvanları göstermektedir. Hastalık esas olarak damlacık yoluyla bulaşmaktadır. Ortalama inkübasyon süresinin 5-6 gün (2-14 gün) olduğu bildirilmiştir. Bulaştırıcılık süresi tam olarak bilinmeyen bu hastalıkta bulaştırıcılığın semptomların başlamasından birkaç gün önce başlayıp, semptomların sonlanmasıyla bittiği varsayılmaktadır. Enfeksiyonun yaygın belirtileri; ateş, öksürük ve nefes darlığı olarak ifade edilmiştir. Ancak progresyonu kötüye giden vakalarda ağır solunum yetmezliği, böbrek yetmezliği ve hatta ölümler görülebilmektedir. Fatalite hızı ise; öncesinde yaşanan SARS salgınında %11, MERS-CoV (Orta Doğu Solunum Sendromu Koronavirüsü) salgınında %35-50 arasında iken, Covid-19'da %3,8 olarak bildirilmiştir (2).

Aile Hekimliğinin Rolü, Görev ve Yetkileri

Tüm dünyada ciddi bir sağlık tehdidi olarak kabul edilen ve tüm ülkelerin mücadele verdiği bu pandemik enfeksiyon hastalığı ile mücadele ülkemizde de Sağlık Bakanlığı önderliğinde ciddi düzeyde devam etmektedir. Mücadelede basamaklar çeşitli olup, ülkemizin sağlık yapılanması özelinde tüm basamakları kapsayacak şekilde oluşturulan algoritmalar ile yapılmaktadır. Bu yapılanmada birinci basamak sağlık hizmetlerinden sorumlu aile hekimliği de ayrı bir önem taşımaktadır.

Aile hekimliği uygulaması ülkemizde 24.11.2004 yılında kabul edilen 5258 sayılı Aile Hekimliği Kanunu ile hayata geçerek günümüze kadar birinci basamak sağlık hizmetlerinin geliştirilmesiyle birlikte hızlanarak gelmiştir. Bu kanun ile aile hekimi; 'Kişiyeye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini yaş, cinsiyet ve hastalık ayrımı yapmaksızın her kişiyeye kapsamlı ve devamlı olarak belirli bir mekanda vermekle yükümlü, gerektiği ölçüde gezici sağlık hizmeti veren ve tam gün esasına göre çalışan aile hekimliği uzmanı veya Sağlık Bakanlığı'nın öngördüğü eğitimleri alan uzman tabip veya tabiptir.' şeklinde ifade edil-

miştir (3). Ayrıca WONCA (Dünya Aile Hekimleri Birliği) tarafından ise aile hekimliği; 'Esas olarak tıbbi bakım arayan herkese kapsamlı bakım sağlama ve gerektiğinde diğer sağlık personelinin harekete geçirme sorumluluğu taşıyan hekimdir.' şeklinde belirtilmiştir (4). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere hastanın öncelikle başvuru makamı aile hekimleridir ve bu özelliğiyle de diğer sağlık basamaklarından ayrılmaktadır. Hatta bu özelliği o kadar belirgindir ki; gate-keeper (kapı tutucu, öncelikli başvuru yeri) gibi bir isimle birçok ülkede kabul gören sağlık hizmetinin başlangıcı ve ana kapısı olarak nitelendirilmiştir (5,6).

Aile hekimliği düzeyinde verilen desteği farklı yönlerden daha detaylı bir şekilde ifade etmek gerekirse;

1- Aile Hekimliği Uygulaması ülkemizde 2005 yılında pilot kapsamda başlamış ve 2010 yılında ise tüm ülkede hizmetin devamlılığının sağlanacağı şekilde sürdürülmüştür. Bu uygulama kapsamında aile hekimi; aile sağlığı merkezini yönetmek, birlikte çalıştığı ekibi denetlemek ve hizmet içi eğitimlerini sağlamak, Bakanlıkça ve Kurumca yürütülen özel sağlık programlarının gerektirdiği kişiyeye yönelik sağlık hizmetlerini yürütmekle yükümlüdür. Ayrıca kendisine kayıtlı kişileri bir bütün olarak ele alıp kişiyeye yönelik koruyucu, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini bir ekip anlayışı içinde sunar. Çalıştığı bölgenin sağlık hizmetinin planlamasında bölgesindeki toplum sağlığı merkezi ile işbirliği yaparak hekimlik uygulaması sırasında karşılaştığı toplum ve çevre sağlığını ilgilendiren durumları bölgesinde bulunduğu toplum sağlığı merkezine bildirir. Kendisine kayıtlı kişilerin ilk değerlendirmesini yaparak kişiyeye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak teşhis, tedavi, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetlerini de verir. Sağlıkla ilgili kendisine kayıtlı kişilere rehberlik yaparak, sağlığı geliştirici ve koruyucu hizmetler ile ana çocuk sağlığı ve üreme sağlığı hizmetlerini vermekle de yükümlüdür. Periyodik sağlık muayenesi yapmak suretiyle olası hastalıkların gelişiminin engellenmesi için gerekli tedbirleri de alır. Kendisine kayıtlı kişilerin yaş, cinsiyet ve hastalık gruplarına yönelik izlemelerini ve taramalarını (kanser, kronik hastalıklar, gebe, lohusa, yenidoğan, bebek, çocuk sağlığı, adolesan (ergen), erişkin, yaşlı sağlığı ve benzeri) da yapmakla mükelleftir. Evde takibi zorunlu olan engelli, yaşlı, yatalak ve benzeri durumdaki kendisine kayıtlı kişilere evde veya gezici/yerinde sağlık hizmetlerinin yürütülmesi sırasında kişiyeye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri ile birinci basamak teşhis, tedavi, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetlerini de verir. Aile sağlığı merkezi şartlarında teşhis veya tedavisi yapılamayan hastaları sevk etmek, sevk edilen hastaların geri bildirimini yapılan muayene, tetkik, teşhis, tedavi ve yatışı bilgilerini değerlendirmek, ikinci ve üçüncü basamak tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri ile evde sağlık hizmetlerinin koordinasyonunu sağlamak yine görevleri arasında sayılabilir. Ayrıca verdiği hizmetlerle ilgili olarak sağlık kayıtlarını tutmak ve gerekli bildirimleri yapmak, kendisine kayıtlı kişileri yılda en az bir defa değerlendirerek sağ-

lık kayıtlarını güncellemek, gerektiğinde hastayı gözlem altına alarak tetkik ve tedavisini yapmak, entegre sağlık hizmetinin sunulduğu merkezlerde gerektiğinde hastayı gözlem amaçlı yatırarak tetkik ve tedavisini yapmak, ilgili mevzuatta birinci basamak sağlık kuruluşları ve resmî tabiplerle kişiye yönelik düzenlenmesi öngörülen her türlü sağlık raporu, sevk evrakı, reçete ve sair belgeleri düzenlemek, kurumca belirlenen konularda hizmet içi eğitimlere katılmak da diğer görevleri arasında sayılabilir (7). Tüm bu hizmetlerin sunumunda aile hekimliğinin birinci basamak sağlık hizmetine yaklaşımı şu şekilde özetlenebilir; sağlık hizmetinin ilk başvuru noktasıdır-giriş kapısıdır ve kişiye sağlık ve de hastalıkta tüm disiplinlerin hizmetini belirli bir düzeyde içine alan kapsamlı ve sürekli bir hizmet sunar, tüm sağlık gereksinimlerinin koordinatörüdür, hasta izlemi ve toplum sağlığı sorunlarının çözümüyle ilgili sürekli bir sorumluluk taşır ve kişiselleştirilmiş bakım sağlar (8).

Belirtilen tüm bu görev tanımları normal şartlarda birinci basamakta verilen hizmetleri içermektedir. Ancak tüm dünya tarafından kabul edilen bir pandemi durumunda acaba aile hekimliği nasıl bir katkı sağlamaktadır? Bu zor şartlara rağmen temel fonksiyonlarının devamlılığı yanında ilave ne tür görevler üstlenilmiştir?

2- Tüm bu görev tanımları haricinde aile hekimliği uygulama yönetmeliğinde de belirtildiği şekilde aile hekimleri; deprem, sel felaketi ve salgın gibi olağanüstü durumlarda çalışma saatlerine bağlı kalınmaksızın çalışabilmektedirler. Üstlendiğimiz sorumluluğun bilinciyle birinci basamak sağlık hizmetlerinin devamlılığı yanı sıra; kaynak ve etkenin belirlenmesine yönelik çalışmalara ve hatta temaslılar dahil koruma ve kontrol önlemlerinin sistematik bir şekilde alınmasına (filyasyon) kadar birçok basamakta etkin bir rol üstlenilmiştir. Daha detaylı bir şekilde ifade etmek gerekirse bu süreçte aile hekimleri; kendilerine bağlı bulunan nüfusu hastalık hakkında bilgilendirme görevini yerine getirmenin haricinde, pandemi özelinde olası Covid-19 (+) hastaların tanınması ve izolasyonunda da görev almaktadırlar. Bunu yaparken Covid-19 olası vaka tanımına uyan hastaların solunum yolu numuneleri; SARS-CoV-2 açısından Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (HSGM) Mikrobiyoloji Referans Laboratuvarı ve belirlenmiş illerde hizmet veren laboratuvarlarda değerlendirilmektedir. Aile hekimleri kendisine bağlı nüfusta Covid-19 (+) olan hastaların tedavilerinin düzenlenmesi ve idamesinde de etkindirler. Ayrıca yine sorumlu oldukları popülasyon için olası Covid-19 temaslıların da belirlenmesi ve karantina altına alınmasında çaba sarfetmektedirler. Gerek karantina altına alınan gerekse de izole edilen tüm kişiler ile her gün iletişim kurularak sağlık durum-

larının yerinde izlemi ve değerlendirilmesi yapılmaktadır. Ayrıca hastane şartlarında tedavi altına alınan kişiler için de bir izlem algoritması oluşturulup, hastane sonrası süreçte kişilerin sağlığının sürekliliğinin sağlanmasına da çalışılmaktadır. Tüm bunların yanında sistematik olarak elde edilen tüm verilerin analizi, yorumlanması ve dağıtılmasında (sürveyans) rol olarak hastalığın yayılmasının engellenmesi basamağında da ciddi katkı sağlamaktadırlar. Bu şekilde yeni vakaların oluşmasının önüne geçilmeye çalışıldığı etkin bir rol üstlenilmektedir.

Sonuç

Aile hekimliği tüm dünyada birinci basamak sağlık hizmetlerinin temelini oluşturan bir bilim dalıdır. Bu özelliğiyle sağlığın diğer basamaklarıyla entegre şekilde hizmet vermektedir. İnsanoğlu için ciddi bir tehdit kaynağı olan Covid-19 pandemik enfeksiyonu ile mücadelede verdiği katkı da önemli ve değerlidir. Özellikle kendisine bağlı nüfusun birincil olarak değerlendirilmesi ve bu bağlamda gerekli önlemlerin alınması ile pandeminin yayılmasının önlenmesinde etkin bir rol üstlenildiği aşikardır.

Kaynaklar

1. Cameron, D, Jones G. (1983) John Snow, the Broad Street pump and modern epidemiology. *International Journal of Epidemiology*, 12(4): 393-396
2. Covid-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) Rehberi, T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Bilim Kurulu Çalışması, İnternet adresi: https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf, Erişim tarihi: 18.04.2020
3. Aile Hekimliği Kanunu, İnternet adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5258.pdf>, Erişim tarihi: 18.04.2020
4. The European definition of General Practice/Family Medicine. WONCA Europe. Barcelona: WONCA Europe Office Publication; 2002. p. 4-6, 7-43.
5. Watt D, The Family Physician: Gatekeeper to the Health-Care System, *Can Fam Physician*. 1987 May; 33: 1101-1102, 1104.
6. Stein H, Family Medicine's Identity: Being Generalists in a Specialist Culture?, *Ann Fam Med* September 1, 2006 vol. 4 no. 5 455-459
7. Aile Hekimliği Uygulama Yönetmeliği, İnternet adresi: <https://www.saglik.gov.tr/TR,10516/aile-hekimligi-uygulama-yonetmeliği.html>, Erişim tarihi: 18.04.2020
8. Rakel RE. The Family Physician. Grimm KJ, Diebold MM. The periodic health examination. Kelly RB, Falvo DR. Patient Education. Rakel RE. The problem oriented medical record. In: Rakel RE, ed. *Textbook of Family Practice*. 6th ed. Philadelphia: WB Saunders; 2002. p. 3-18, 159-209, 253-61, 1587-602.